

УСУНЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ПРОГАЛИН: СУДОВИЙ ТА КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

FILLING GAPS IN LEGISLATION: JUDICIAL AND CONSTITUTIONAL REVIEW AS TOOLS TO ENSURE LEGAL CERTAINTY

Шерстюк К.Д., студентка І курсу магістратури факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Нерідко нормативні акти не містять чітких та необхідних приписів щодо певних обставин суспільного життя або вони взагалі відсутні, що породжує необхідність додаткового тлумачення та виявлення прогалин у таких актах. Такі явища негативно впливають на функціонування правової держави та є прямим порушенням принципу верховенства права та юридичної визначеності.

У статті окрема увага приділена ролі судового контролю за подоланням прогалин у законодавстві, зокрема проаналізовано основні механізми їх усунення, наведено практику Верховного Суду. Окремо звернено увагу на проблему меж судового активізму у процесі заповнення законодавчих прогалин. Зауважено, що надмірне втручання суду у законотворчу діяльність може суперечити принципу поділу влади, що є базовим для правової держави. В той же час, у ситуаціях, коли законодавець усувається від виконання свого основного обов'язку у законодавчій галузі, суди фактично вимушені під тиском таких обставин брати на себе цю функцію.

Також розглянуто еволюцію юридичних поглядів (позицій) Конституційного Суду України (далі – Суд або КСУ) щодо можливості усунення ним правових прогалин. На основі аналізу практики Суду та доктринальних джерел визначено, що на початку свого функціонування Суд формулював доктрину «відмови від заповнення законодавчих прогалин» та чіткого визначення цих повноважень за законодавчим органом. Водночас проведено системний аналіз пізніших рішень Суду, де він вдався до заповнення тих чи інших прогалин у законодавстві, визнаючи їх неконституційними. У статті піднято проблему співвідношення понять «законодавча прогалина» та «законодавче упуцнення» на підставі окремого Рішення КСУ, наведено позицію автора щодо відмінності окреслених понять. Проаналізовано конституційну практику конституційних судів зарубіжних країн з окресленого питання.

У висновках статті підкреслюється необхідність забезпечення комплексного підходу до усунення прогалин у законодавстві, залучення механізмів судового контролю та активної ролі суддівського корпусу у забезпеченні юридичної визначеності. Наостанок, автором зазначено, що розвиток доктрини визнання прогалин у законодавстві такими, що не відповідають Конституції України, є цілком перспективним та доцільним для ефективного правозастосування.

Ключові слова: законодавча прогалина, судовий контроль, конституційний контроль, аналогія права, аналогія закону, законодавче упуцнення.

Often, legal acts do not contain clear and necessary prescriptions for certain circumstances of public life or do not contain them at all, which creates the need for additional interpretation and identification of gaps in such acts. Such phenomena negatively affect the functioning of the rule of law and are a direct violation of the rule of law and legal certainty.

The article pays special attention to the role of judicial control in overcoming gaps in legislation, in particular, the author analyzes the primary mechanisms for their elimination and presents the practice of the Supreme Court. Special attention is paid to the problem of the limits of judicial activism in the process of filling legislative gaps. It is noted that excessive court interference in lawmaking may contradict the principle of separation of powers, which is fundamental to the rule of law. At the same time, in situations where the legislator is removed from fulfilling its primary duty in the legislative area, the courts are actually forced to assume this function under the pressure of such circumstances.

The author also examines the evolution of legal views (positions) of the Constitutional Court of Ukraine regarding the possibility of eliminating legal gaps. Based on the analysis of the case law of the Court and doctrinal sources, the author determines that at the beginning of its functioning, the Court formulated the doctrine of "refusal to fill legislative gaps" and clearly defined these powers for the legislature. At the same time, a systematic analysis of the later judgments of the Constitutional Court of Ukraine is made, where it resorted to filling certain gaps in legislation, recognizing them as unconstitutional. The article raises the issue of the correlation between the concepts of "legislative gap" and "legislative omission" based on a separate Decision of the Court, and the author's position on the difference between these concepts is presented. The article analyzes the constitutional practice of constitutional courts of foreign countries on this issue.

The article concludes by emphasizing the need to ensure a comprehensive approach to eliminating legislative gaps, involvement of judicial review mechanisms, and an active role of the judiciary in ensuring legal certainty. Finally, the author notes that the development of the doctrine of recognizing legislative gaps as inconsistent with the Constitution of Ukraine is quite promising and appropriate for effective law enforcement.

Key words: legislative gap, judicial review, constitutional review, analogy of law, legislative omission.

Вступ. Право є динамічною системою та має на меті забезпечити ефективне регулювання відносин, що виникають у суспільстві. Однак, не рідко у процесі правозастосовчої діяльності виникають ситуації, коли нормативно-правові акти не містять взагалі приписів щодо конкретних обставин справи або їх застосування потребує додаткового тлумачення та подолання значних прогалин. Такі явища не є позитивним відображенням функціонування держави як правової та призводять до порушення принципу юридичної визначеності та верховенства права в цілому.

Актуальність досліджуваної теми. Вирішення питання усунення прогалин у праві (законодавстві) є одним з ключових для належного та ефективного існування держави та здійснення її діяльності як того вимагає Основний Закон України у статті 8 з дотриманням принципу верховенства права. Важливу роль у цьому процесі займають органи конституційного та судового контролю, які здійснюють тлумачення норм права, використовують принцип аналогії та розробляють юридичні позиції для вирішення відпові-

них колізій. Особливої уваги заслуговує діяльність Конституційного Суду України (далі – КСУ або Суд), завданням якого є здійснення офіційного тлумачення Конституції України та вирішення питання конституційності законів та інших актів (у передбачених Конституцією випадках) [1].

Не можна також оминати увагою діяльністю судової гілки влади – суди здійснюють судовий контроль, чим мають на меті забезпечити одноманітність та визначеність у застосуванні норм права та подолання прогалин. В контексті європейської інтеграції дана тема також набуває значної актуальності, адже адаптація та гармонізація національної законодавчої бази до вимог Європейського Союзу (далі – ЄС або Союз) вимагає в тому числі і удосконалення правозастосовної практики та, якщо не повне подолання, то значне мінімізування існування прогалин у праві та вироблення належних механізмів конституційного та судового контролю за останніми.

Таким чином, науковий аналіз окресленої проблематики несе не суто теоретичний характер, а має і прикладні

практичні елементи, які є важливими для удосконалення правової системи нашої держави в цілому.

Метою статті є визначення поняття прогалини у праві (законодавстві), аналіз окресленої проблематики через призму конституційного та судового контролю, їх вплив на правозастосування.

Виклад основного матеріалу. Визначення правової прогалини містить ЗУ «Про правотворчу діяльність» (далі – Закон) від 24 серпня 2023 року (вступить в дію через рік після скасування чи припинення воєнного стану в Україні) у статті 65: «правова прогалина – це повна або часткова відсутність норми права, що не забезпечує завершеності правового регулювання відповідних суспільних відносин». Цією ж статтею передбачено, що у разі виявлення прогалини у законодавстві, відповідний суб'єкт нормотворчості зобов'язаний прийняти нормативно-правовий акт (далі – НПА) (того ж виду, що і був, і де виявлена прогалина), що усуває цей виявлений недолік. Якщо прогалина виявлена під час розгляду справи судом, то останній у законодавчо передбачених випадках має право подолати таку прогалину за допомогою аналогії закону чи аналогії права [2].

Окреслені способи подолання законодавчої прогалини судом не є принципово новими та ще до набрання чинності згаданим Законом були передбачені низкою НПА, зокрема процесуальними кодексами: Цивільним процесуальним кодексом України (ч. 9 ст. 10), Кодексом адміністративного судочинства України (ч. 6 ст. 7), Господарським процесуальним кодексом України (ч. 10 ст. 11).

Причини виникнення прогалин у законодавстві обумовлюються низкою факторів, серед яких можна виокремити складність і багатогранність суспільних відносин, динамічність їх розвитку, а також неможливість повного передбачення всіх можливих ситуацій, що можуть виникнути в процесі розвитку суспільного життя. Особливо це характерно для сфер, де нові правовідносини формуються досить інтенсивно, що має наслідком певне відставання у їх нормативному закріпленні. Поряд із цим, недосконалість законодавчої техніки, що може виявлятися у нечіткості або суперечливості правових норм, а також свідоме неврегулювання певних питань законодавцем, яке може бути обумовлене політичними, економічними та/або іншими міркуваннями, також має пагубний вплив на належне правове регулювання.

Слід погодитися із думкою Щеглакова І., що незалежно від першопричин та чинників, які сприяють виявленню та існуванню законодавчих прогалин, це є значним недоліком та здатне викликати суттєві труднощі як для суб'єктів правозастосування, так і звичайних громадян, права та свободи яких опиняться у стані правової невизначеності. Відсутність чітких правових механізмів у таких випадках унеможливує належний захист суб'єктивних прав та законних інтересів, що, своєю чергою, підриває принципи правової визначеності та справедливості, а також знижує рівень довіри до правової системи загалом [3, с. 100].

Як було згадано вище, ЗУ «Про правотворчу діяльність» певною мірою наділяє суд контрольними повноваженнями та закріплює способи подолання прогалин у разі їх виявлення. Це видається цілком розумним підходом та підтверджується судовою практикою. Зокрема, у своїй постанові від 13 лютого 2019 року у справі № 822/524/18 Велика палата Верховного суду, посилаючись на Основний Закон України (ст. 1, 8, 92), а також керуючись міжнародними зобов'язаннями України, зазначила, що органи державної влади зобов'язані застосувати найбільш сприятливий підхід по відношенню до особи за умов наявності у національному законодавстві правових прогалин, особливо, якщо це стосується захисту прав людини та основних свобод [4]. Вважаємо, що «тлумачення норми права, яке було б найбільш сприятливим для особи» певною мірою вимагає застосування механізмів

аналогії закону та тим паче аналогії права – загальноновизначених принципів права, які покликані досягти балансу між державними інтересами та правами людини, та забезпечити належний захист останніх у разі створення ситуації «правового вакууму» для певної особи. Це кореспондується із міжнародними зобов'язаннями України: Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та практикою ЄСПЛ відповідно. Таким чином, наведена постанова Верховного Суду є яскравим прикладом того, що суди у своїй діяльності відіграють важливу роль у подоланні прогалин у законодавстві, особливо якщо це стосується захисту прав людини. Саме в цьому і проявляється судовий контроль за якістю законодавства.

Хоча застосування аналогії права/закону вбачається доцільним способом подолання прогалин у праві, проте, воно не є всеосяжним та абсолютним. Так, у ч. 4 вже згаданої статті 65 Закону зазначається, що їх застосування заборонено визначення підстав, меж повноважень та способу дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, притягнення особи до юридичної відповідальності. Аналогічне положення знайшло своє відображення у 2 реченні ч. 6 ст. 7 Кодексу адміністративного судочинства України. Щодо заборони застосування аналогії закону в питаннях притягнення до юридичної відповідальності – ч. 4 ст. 3 Кримінального кодексу України забороняє застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією.

Аналогія права/закону є не виключним способом подолання прогалин у праві. У порядку конкретного прикладу вище нами зверталася увага на рішення Верховного Суду, які хоч і не є джерелом права у континентальній правовій системі, однак, вони наразі дійсно набувають прецедентного характеру та очевидно, що некоректним є применшення їх значення для правозастосовної та правотворчої діяльності. Окрім того, законодавчо визначено, що висновки щодо застосування норм права, що їх формує Верховний Суд у своїх постановах, є юридично обов'язковими для владних суб'єктів, які в своїй правозастосовній діяльності керуються відповідним нормативно-правовим актом. Водночас їх необхідно враховувати і судам нижчих інстанцій (виходячи зі змісту ч. 5, 6 ст. 13 ЗУ «Про судоустрій і статус судів») [5]. На нашу думку, підходи Верховного Суду в контексті вирішення питання щодо подолання тої чи іншої законодавчої прогалини є проявом суддівського активізму. За словами судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Василя Крата та першого заступника керівника апарату Верховного Суду Расіма Бабанли: «...Зелене світло такий активізм отримує в разі наявності законодавчих прогалин. Це ті випадки, коли навряд хтось зможе звинуватити суддю в надмірному активізмі» [6]. Водночас, завжди є відсоток того, що існує певний ризик: судова практика стає залежною від суддівської інтерпретації, а така залежність здатна спричинити непередбачуваність в правовій регламентації деяких суспільних відносин. Тому вкрай важливо, щоб суди дотримувались власних повноважень та не використовували аналогію права чи закону в тому ракурсі, коли це може призвести власне до спотворення змісту такого закону. Юридичні підходи (позиції) судів, що побудовані за допомогою аналогії права чи закону, повинні бути достатньо вмотивованими, обґрунтованими та зваженими задля збереження балансу між сферою правосуддя та законотворчою діяльністю. Тим не менш, використання аналогії права є суттєвим важелем впливу для досягнення справедливості у випадках, коли законодавець не передбачив чітко визначених вказівок. Зрештою, судді, формуючи певну судову практику, повинні мати на меті сприяння розвитку правової системи та дотримання загальноновизначених принципів права, але аж ніяк ставати «каменем спотикання» у процесі адаптації до певних змін у суспільному житті.

На думку автора, прогалини у законодавстві можуть виступати об'єктом судового контролю за певних критеріїв. З огляду на безперервний розвиток суспільних відносин, законодавчий орган не здатний передбачити усі можливі ситуації та належним чином забезпечити стовідсоткове регулювання таких відносин. Водночас принцип верховенства права вимагає, аби правова система було гнучкою задля забезпечення справедливості та захисту основоположних прав та свобод людини і громадянина. У ситуації, коли суди обмежені можливістю усувати законодавчі прогалини (визнавати їх незаконними), це може призводити до випадків, коли справа залишиться невирішеною, що у свою чергу порушує право кожної особи на судовий захист, гарантоване ст. 55 Конституції України. Окрім того, низка процесуальних законів передбачає, що суди не можуть відмовити у розгляді справи з мотивів відсутності законодавства за певних питань (до прикладу, ч. 4 ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України, ч. 10 ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України).

Хоча варто зазначити, що питання контролю за законодавчими прогалинами та власне їх подолання історично не було таким очевидним. Зокрема, доцільним є згадати практику органу конституційного контролю України – КСУ, а саме Рішення від 25 березня 1998 року № 3-рп/98. У цьому Рішенні Суд вже не вперше за час його функціонування підкреслює принцип поділу влади, тим самим зауважує на межах своїх повноважень. Зокрема, суд вказує, що він не має права заповнювати законодавчі прогалини, адже законодавча діяльність це основна функція Верховної Ради України як єдиного законодавчого органу [7]. Окрім того, підхід КСУ довгий час був непорушним та підтверджується низкою Ухвал КСУ, якими Суд відмовляв у відкритті провадження, посилаючись на те, що усунення прогалин у праві (законодавстві) – це виключна компетенція Верховної Ради України (далі – ВРУ) [8, с. 111].

Вважаємо, що згадані підходи Суду мають суттєве значення для забезпечення стабільної та визначеної правової системи у державі. Водночас, це може призводити також і до проблем у правозастосуванні, зокрема, у ситуації визнання певної норми неконституційною, що тягне за собою хоча б на певний період часу появу законодавчої прогалини, що створює негативні наслідки для суб'єкта по відношенню до котрого має застосовуватися той чи інший нормативно-правовий акт.

Проте, практика КСУ згодом пішла іншим шляхом, та варто констатувати формування Судом нового підходу до питання судового, зокрема конституційного, контролю за усуненням законодавчих прогалин, вказавши на позитивний обов'язок держави, що стосується належного та ефективного правового регулювання. Йдеться про Рішення КСУ від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу), де було визнано, що можливість госпіталізувати недієздатну особу до психіатричного закладу за клопотанням чи згодою її опікуна на підставі лише рішення лікаря-психіатра без судового рішення, суперечить Конституції України, а тому відповідна норма Закону була визнана неконституційною [9]. По суті, відсутність зобов'язання у законі щодо здійснення судового контролю за такою госпіталізацією осіб є законодавчою прогалиною відповідно до згаданого вище Закону, а тому фактично Суд наведеним Рішенням визнав таку прогалину неконституційною [8, с. 111].

Ще одним прикладом відходу КСУ від доктрини «відмови від заповнення законодавчих прогалин» [8, с. 110] є Рішення Суду від 16 вересня 2021 року № 6-р(П)/2021 (у справі про перегляд вироку особою, караній на довічне позбавлення волі) [10]. З аналізу наведеного Рішення чітко простежується прогалина у законодавстві, яка стала об'єктом конституційного контролю – відсутність регулювання у Кримінальному кодексі України питання умовно-дострокового звільнення або заміни покарання для осіб,

що були засуджені до довічного позбавлення волі. Судом прямо встановлено, що таке неврегулювання спеціального механізму перегляду даного виду покарання не відповідає Основному Закону України, зокрема порушує таку визначальну конституційну цінність як людська гідність. Це Рішення водночас стало підставою для формування нового права людини – «права на надію» [8, с. 115].

На нашу думку, дана ситуація є яскравим прикладом наведеної вище тези про те, що аналогія права не завжди є доцільним способом подолання прогалин у законодавстві. Як вже було зазначено, кримінальний закон не може бути застосований за аналогією, а тому дане питання видається не тільки не доцільним, але й незаконним у разі застосування аналогії у цьому випадку. Тому питання здійснення судового/конституційного контролю є доречним та вимагає суддівської реакції на порушення прав людини, що прямо суперечить Конституції України. В іншому випадку, наведене обумовлює ситуацію юридичної невизначеності та «правового вакууму», що не може бути допустимим у правовій державі.

Проводячи аналіз окресленої проблематики, доречно звернутися до практики органів конституційного контролю зарубіжних країн, особливо держав-членів ЄС, що є актуальним в контексті стрімких євроінтеграційних процесів в Україні та набуття нашою державою статусу держави-кандидата на вступ до Союзу від 23 червня 2022 року. Так, наприклад, в деяких державах конституційні суди наділені спеціальними контрольними повноваженнями для подолання прогалин у праві. До таких країн можна віднести, зокрема, Португалію (Конституція передбачає, що на запит Президента Республіки, Омбудсмена або, у разі порушення прав автономних областей, голів законодавчої асамблеї автономних областей Конституційний Трибунал оцінює і перевіряє невиконання Конституції Португальської Республіки у зв'язку з неприйняттям законодавчих заходів, необхідних для забезпечення реалізації конституційних норм) [11, с. 143] та Угорщину (Конституційний Суд також наділений спеціальними повноваженнями, однак реалізовує за власною ініціативою, на противагу наведеному прикладу Трибуналу в Португалії, що діє у відповідь на запит відповідних суб'єктів) [11, с. 144].

Виходячи із виключних повноважень КСУ, зрозуміло, що питання констатації законодавчих прогалин національним органом конституційного контролю може здійснюватися лише за ініціативою суб'єктів права на звернення (в широкому сенсі) до Суду, а не за власною ініціативою. При цьому це відбувається не окремим провадженням, а саме в процесі надання офіційного тлумачення та/або перевірки конституційності актів: КСУ може виявити певну законодавчу прогалину в межах предмету розгляду (конкретна норма закону щодо якої суб'єкт звертався до Суду). Методика виявлення законодавчих прогалин зводиться до використання засобів формальної логіки, використання логічних операцій, здійснення телеологічного тлумачення. Дані методи дослідження дозволяють встановити усю суть норми, що закладена законодавцем, та необхідність усунути виявлені недоліки [12, с. 15].

Крім наведеного, видається доречним згадати діяльність Конституційного Суду Молдови, який не наділений спеціальними повноваженнями у сфері усунення законодавчих прогалин, однак спеціальне законодавство передбачає певні механізми подолання останніх – зауваження (констатація) з приводу зазначених у поданні Конституційного Суду Республіки Молдова прогалин у законодавстві, пов'язаних із нереалізацією окремих конституційних положень, повинні бути розглянуті відповідною інстанцією, яка не більш ніж у тримісячний термін має проінформувати Конституційний Суд Республіки Молдова про результати розгляду подання. Водночас, також Суд в цій державі займає досить активну позицію в питаннях визнання неконституційними певних прогалин, особливо, що стосується порушення фундаментальних прав людини та громадянина, зокрема право особи

на вільне пересування [11, с. 145]. В розрізі євроінтеграційних процесів та статусу держави Молдова як кандидата на вступ до Союзу поряд із Україною, вважаємо, що це є релевантним прикладом активної ролі органу конституційного контролю в питанні вирішення проблеми усунення прогалин у праві, адже ця держава так само має на меті проведення низки реформ, що спрямовані на покращення захисту прав людини та громадянина, судової реформи та адаптації національного законодавства до *acquis communautaire* тощо.

Вкрай проблемним в рамках окресленої теми дослідження видається питання розмежування понять «законодавча прогалина» та «законодавче упущення» [8, с. 114]. Зокрема, у Рішенні КСУ від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 Судом було сформульовано юридичну позицію таким чином: «... Конституційний Суд України висновок, що законодавче упущення відрізняється від звичайної законодавчої прогалини (лакуни) і є незабезпеченням державою потрібного унормування певного сегмента суспільних відносин, що порушує конституційні норми, принципи, гарантії, права і свободи людини» (п. 4.4 мотивувальної частини Рішення) [13]. Насправді не зрозумілим залишається принципова відмінність між названими поняттями, враховуючи визначення, що надано ЗУ «Про правотворчу діяльність», що визнає прогалиною повне або часткове неврегулювання відповідних суспільних відносин. З огляду на наведене, ключова відмінність, що закладена у юридичній позиції КСУ полягає у тому, що законодавче упущення за позицією КСУ має конституційно-правовий вимір, адже відсутність законодавчого врегулювання обумовлює прогалину, «наявність якої є порушенням Основного Закону України» [8, с. 114]. Таким чином, законодавче упущення не лише обумовлює незавершене законодавче регулювання, а тягне своїм наслідком порушення основоположних конституційних прав, свобод і принципів. Видається, що законодавче упущення, за визначенням КСУ, має більш суттєвий негативний вплив на правове регулювання, оскільки не просто створює підстави для юридичної невизначеності, а й прямо суперечить Конституції.

На додаток до цього, вважаємо доцільним звернути увагу на підхід вже згаданого вище Конституційного Суду Угорщини в контексті питання розмежування законодав-

чих прогалин від законодавчого упущення: під останнім розуміється невиконання законодавцем вимог, що випливають із міжнародного договору, якщо правове регулювання не було прийняте, незважаючи на те, що законодавець мав очевидний обов'язок щодо цього; якщо правове регулювання випливає з Основного Закону Угорщини, однак основний зміст цього регулювання не виконується [11, с. 144]. Схожий підхід дотримано і в практиці Конституційного Трибуналу Республіки Польща [14, с. 90].

Такий підхід, на нашу думку, є обґрунтованим, адже у правовій державі саме законодавець має обов'язок належного законодавчого забезпечення. У випадку невиконання цього обов'язку, така ситуація очевидно потребує виправлення, адже фактичне самоусунення держави від виконання обов'язків суперечить суті верховенства права. Водночас, застосування контролю з боку Суду вимагає критичної обережності, аби він не став інструментом надмірного втручання у сферу законодавчої діяльності. Таким чином, наведене Рішення КСУ та практика держав показує, що розмежування понять «законодавча прогалина» та «законодавче упущення» є не лише теоретично значущим, але й має пряме застосування у практичній площині, що спрямоване на забезпечення належного функціонування та захист правової держави та прав громадян.

Висновки. З наведеного у статті випливає, що конституційний та судовий контроль за законодавчими прогалинами є можливим та іноді єдиним доцільним механізмом захисту прав людини та збереження засад конституційного ладу. Водночас це не означає те, що в такий спосіб КСУ встановлює норму права, чим порушує принцип поділу влади у державі та перебирає компетенцію ВРУ. Навпаки, визнаючи ту чи іншу прогалину у законодавстві неконституційною, Суд встановлює зобов'язання для парламенту унормувати конкретну проблему стосовно певної сфери суспільних відносин. Враховуючи проведений аналіз національного законодавства та конституційну практику зарубіжних держав, автор стоїть на позиції того, що розвиток доктрини визнання неконституційними законодавчої прогалини є цілком перспективним, адже у певних випадках очевидною необхідністю є забезпечення поєднання законодавчих механізмів та судового/конституційного контролю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Конституція України; *Верховна Рада України* від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // *База даних «Законодавство України»* / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 13.03.2025).
2. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX // *База даних «Законодавство України»* / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3354-20> (дата звернення: 16.03.2025).
3. Щеглаков І. Прогалини в праві як суб'єкт судового контролю. *Конституційно-правові доктрини у судовій діяльності : збірка тез круглого столу* / за заг. ред. проф. Т. М. Слінько. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2021. С. 100-101. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/01/constitutional_and_legal_doctrines_at_courts_of_activity_sbornik.pdf
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.02.2019 у справі № 822/524/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80147824>
5. Про судоупрощення і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // *База даних «Законодавство України»* / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19> (дата звернення: 16.03.2025).
6. Крат В., Бабанли Р. Принципи права у практиці Верховного Суду: тернистий шлях від букви до духу. 16.01.2021. URL: <https://www.deadlawyers.org/de-take-narysano/>
7. Рішення Конституційного Суду України від 25.03.1998 № 3-рп/98. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v003p710-98> (дата звернення: 18.03.2025).
8. Публічне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці: навч. посіб. для студентів магістратури вищої освіти другого (магістер.) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спец. 081 «Право» / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Г. В. Берченко та ін.]; за заг. ред. проф. Т. М. Слінько, доц. Л. І. Летнянчина; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Право, 2023. – 368 с.
9. Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 № 2-рп/2016. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v002p710-16> (дата звернення: 18.03.2025).
10. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 16.09.2021 № 6-п(II)/2021. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v006p710-21> (дата звернення: 18.03.2025)
11. Євтошук Ю. Роль конституційного судочинства у захисті фундаментальних прав особи у випадках законодавчих прогалин. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019. № 1. С. 138-146. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/eyvtoshuk_yu_rol_konstytuciynogo_sudochynstva_u_zahysti_fundamentalnyh_prav.pdf
12. Національна доповідь Конституційного Суду України на тему: «Проблеми законодавчих прогалин в конституційній юриспруденції». URL: https://www.confconstco.org/reports/rep-xiv/report_Ukraine_uk.pdf
13. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 20. 12. 2023 № 11-р(II)/2023. *Конституційний Суд України* : офіційний веб-сайт. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/6467>
14. Городовенко В.В. Становлення концепції законодавчого упущення (legislative omission) у практиці Конституційного Суду України в контексті порівняльного правознавства. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 1, Том 31. 2024. URL: <https://surl.li/vqlxws>